

СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ АГРАРНОЇ ГАЛУЗІ

Сучасна українська педагогічна наука спрямована на реформування вітчизняної системи вищої освіти. Це є наслідок глобалізаційних та інтеграційних процесів, початок яким було покладено із підписанням Болонської конвенції у травні 2005 року. Одним із основних принципів Болонського навчального процесу виступає розширення мобільності студентів, викладацького складу та іншого персоналу ВНЗ для взаємозбагачення європейським досвідом.

У контексті запровадження загальноєвропейських стандартів і критеріїв оцінки якості надання освітніх послуг, налагодження міжнародної взаємодії та діалогу, полікультурна компетентність стає невід'ємною складовою майстерності сучасних висококваліфікованих спеціалістів у будь-якій сфері діяльності. Формування полікультурної компетентності набуває також особливого значення для фахової підготовки майбутніх аграрників.

У зв'язку з актуальними тенденціями оновлення підходів до основ ведення ділового іншомовного спілкування і проходження закордонного стажування студентами метою даної статті є визначення змісту і структури полікультурної компетентності майбутніх фахівців аграрної галузі.

Аналіз останніх досліджень у педагогічній науці засвідчує, що в теорії і практиці вищої освіти накопичено значний досвід, який може стати основою формування полікультурної компетентності майбутніх аграрників. Зокрема розкриттю сутності полікультурної компетентності та її змістового наповнення присвятили свої праці Р. Агадулін, В. Бушкова, І. Васютенкова, Л. Гончаренко, Л. Данилова, А. Зубко, О. Івашко, В. Кузьменко, І. Кушнір, І. Соколова та ін.

Л. Перетяга [9, с. 263-265] дає визначення полікультурної компетентності як склад-

ного багатокомпонентного особистісного утворення, що характеризується наявністю об'єктивних уявлень про етнокультурне розмаїття світу. Таке культурне розмаїття, на думку педагога, реалізується через знання, уміння, навички і моделі поведінки на основі толерантного (позитивного) ставлення до оточуючого полікультурного середовища. Все це забезпечує продуктивну взаємодію із представниками інших культур і народностей.

У полікультурній компетентності Л. Перетяга виокремлює чотири структурні компоненти: когнітивний, афективний, операційний і поведінковий. Змістове наповнення когнітивного компонента становлять знання про етнокультурні особливості рідного та народів світу (мова, історія, звичаї, традиції, культура); про загальноприйняті правила та норми поведінки під час взаємодії з людьми відмінних народностей і культур; про мультикультурну термінологію.

Афективний компонент науковець розглядає як емоційну реакцію, яка виникає під час засвоєння фактичної інформації і, базуючись на певних рефлексивних процесах, трансформується в позитивне емоційне ставлення до проявів різноманітних інокультурностей.

Ми поділяємо погляд Л. Перетяги щодо необхідності вміння застосовувати здобуті знання у конкретних життєвих ситуаціях. Цілком логічною виступає також детермінація операційного компонента полікультурної компетентності, який спрямований на досягнення конструктивної міжетнічної взаємодії і розширення мультикультурних знань. Згідно з позицією вітчизняного педагога, операційний компонент включає в себе етноспецифічні (володіння рідною мовою, дотримання традицій і звичаїв, володіння національними ремеслами, виконання обрядів), етнонеспецифічні (вербальна і невербальна

комунікації) та інформаційні вміння (пошук полікультурної інформації, користування енциклопедичною, періодичною та Internet джерельною базою).

Щодо поведінкового компонента, то, на думку науковця, він є вираженням взаємодії когнітивного, афективного та операційного компонентів полікультурної компетентності і передбачає набуття досвіду міжкультурної взаємодії.

Р. Агадулін [1], розуміючи під поняттям „полікультурна компетентність“ загальну здатність особистості до плідної суспільної, професійної і побутової життєдіяльності в умовах багатокультурного і поліетнічного суспільства, виділяє аксіологічний, особистісний та інтелектуально-діяльнісний компоненти. Згідно з цим підходом полікультурна компетентність ґрунтується на поєднанні індивідуальних рис, синтезованих знаннях, умінь і навичках продуктивної інтеркультурної та міжетнічної взаємодії.

В. Бушкова [2] також схиляється до цієї точки зору, стверджуючи, що аксіологічний компонент функціонує як сукупність національних і загальнолюдських цінностей, які починають формуватися ще з раннього дитинства та розвиваються у процесі виховання і навчання. На формування особистісної складової полікультурної компетентності значно впливає соціальне оточення. Вона містить толерантність, гуманізм, національну та етнічну самосвідомість. До інтелектуально-діялісного компонента Р. Агадулін відносить систему культурологічних знань про рідний та іншомовні народи, умінь конструктивно взаємодіяти із носіями інших культур.

І. Васютенкова [3, с.19] в основі полікультурної компетентності виділяє наступні структурні елементи: професійний компонент – культура спілкування, інформаційна, рефлексивна і методична культури; культурологічний компонент – знання і розуміння рідної та іноземних культур, культури спілкування з етнофорами (культура безконфліктного співіснування); особистісний компонент представлений сукупністю якісних характеристик, які виражають моральну

позицію особистості і пронизує усі структурні елементи полікультурної компетентності.

Досить детальний опис структури полікультурної компетентності дає Л. Данилова [5, с. 13], презентуючи наступні її складові: мотиваційно-ціннісний компонент – мотиви, цілі, ціннісні установки, ставлення до майбутньої професії як до певної цінності і потреби особистості у самовихованні та саморозвитку власної полікультурної обізнаності; когнітивний компонент – сукупність знань студента про сутність культури, шляхи і методи самовиховання полікультурної компетентності, спроможність до узагальнення і систематизації знань; діяльнісний компонент – наявність умінь налагоджувати міжкультурну комунікацію з носіями іноземної культури, демонструвати і передавати іншим власний інструментарій саморозвитку і самопізнання, рефлексувати свою поведінку і діяльність; емоційний компонент – здатність сприймати співбесідника та ототожнювати свій внутрішній світ із його, позитивна оцінка соціальних явищ з опорою на особистісно-значимі цінності.

І. Кушнір [8, с. 76-77] також притримується точки зору, що полікультурна компетентність складається з чотирьох компонентів, а саме: когнітивного, аксіологічного, креативного і практичного. Під когнітивним компонентом він розуміє володіння певним багажем знань про історію, традиції, звичаї, культуру тієї іноземної держави, мова якої вивчається. До аксіологічного компонента педагог відносить знання про систему моральних, естетичних та інших цінностей, їхній зв'язок між собою, із соціальними, культурними чинниками та уявленнями іноземного народу, мову якого ми вивчаємо. Щодо креативного компонента, то І. Кушнір висловлює погляд, що це формування в особистості певної ієрархічної ціннісної системи відношень і ставлень, яка ґрунтується на повазі і толерантності до етнофорів. Практичний компонент науковець характеризує як досвід здійснення міжкультурної комунікації та певні поведінкові реакції вироблені

в умовах інтеркультурного спілкування.

І. Соколова та О. Івашко [10, с.163, с.165] визначають поняття полікультурної компетентності як систему взаємопов'язаних сфер діяльності: мотиваційно-теоретичної, практико-прикладної та дослідно-рефлексивної. Науковці доцільно наголошують, що полікультурну компетентність можна представити як сукупність статистичних і динамічних компонентів: теоретичні знання; уміння і навички, якості та риси особистості, поведінка і досвід; мотиви, ідеали, цінності; здатність і готовність взаємодіяти в полікультурному соціумі.

Наявний рівень теоретичних знань, первинних умінь та якостей – це статична форма вияву компетентності, яка засвідчує початковий рівень її сформованості. Динамічна ж форма відображає рівень умінь особистості діяти у різноманітних ситуаціях ділового спілкування, демонструвати здатність виконувати професійні функції, набуваючи при цьому досвід коректної поведінки.

Інша дослідниця цього питання О. Щеглова [12, с.94] у структурі полікультурної компетентності майбутніх спеціалістів робить акцент на таких компонентах: когнітивному – опанування соціального та культурно-історичного досвіду зарубіжних народів і країн, оволодіння цінностями світової культури; ціннісно-мотиваційному – ціннісно-орієнтовний та соціально-настановний готовності майбутнього фахівця до реалізації міжкультурної комунікації та обміну, толерантність по відношенню до представників інших культурних груп; діяльнісно-поведінковому – здатність вирішувати професійні завдання шляхом взаємодії із носіями різних етнокультурних властивостей.

Л. Гончаренко, А. Зубко, В. Кузьменко [4, с. 76] охарактеризували зміст і структуру полікультурної компетентності педагога. Розглядаючи її як невід'ємну складову фахової підготовки, автори окреслили три основних компоненти: полікультурну грамотність (знання про різноманітність культур, які створюють полікультурне середовище; розуміння властивостей цього

середовища, оточуючих нас людей, гнучкий підхід стосовно національних і культурних норм, самопізнання та самостереження); уміле використання знань, умінь і навичок із полікультурності (коректний підбір навчального матеріалу, методів, прийомів і форм роботи, знаходження у навчальному змісті дисципліни проблем пов'язаних із полікультурністю); професійно-особистісні якості (здатність розуміти неповторний внутрішній світ оточуючих людей, здатність до налагодження діалогу, емоційна стійкість, доброта, толерантність, відповідальність, психологічна урівноваженість, здатність впливати на інших).

Науковці переконані, що запровадження полікультурної освіти у вищих навчальних закладах дозволить розширити горизонти професійної діяльності студентів і сприятиме формуванню у них поліфонічного сприйняття світу. Така освіта культивує, перш за все, толерантність як певну норму поведінки, як моральний ідеал. Запровадження полікультурної освіти забезпечує усіх, хто навчається, незважаючи на стать, соціальну, расову, етнічну, культурну приналежність рівні можливості для здобуття повноцінної освіти у вищих навчальних закладах. Опираючись на принцип багато культурності, викладачі виховують у студентів визнання та повагу до мов і культур [11].

У полікультурній освіті важливе місце посідають універсальні та особистісні цінності. Універсальні, або їх ще називають загальнолюдські цінності, входять до складу національних, релігійних і культурних традицій. Вони визначають групову приналежність особистості та формують громадський світогляд, тобто у різних народів можна знайти низку спільних рис, які, незалежно від дистанції та часу, їх об'єднують і допомагають встановити зв'язок як між соціумами, так і поколіннями.

Щодо особистісних цінностей, то вони виходять за рамки групових ознак і формують індивідуальну культуру та унікальні погляди окремої людини на навколишній світ. Рівень культури особистості обумовлює те, які рішення індивід приймає у певних ситуаціях і як

вчиняє по відношенню до оточуючих його людей [7].

Культурна різноманітність проявляється у смаках людей, їхніх вподобаннях, стилі життя, світогляді, стосунках тощо. Полікультурна освіта значно інтенсифікує закріплення та досягнення студентами знань про культурну багатоманітність народів. Як наслідок, майбутні фахівці аграрної галузі краще розуміють етнофорів, помічають у їхній культурній різноманітності загальне, а це дає можливість студентам усвідомити, що до інокультурних цінностей необхідно ставитися бережно, з повагою, оскільки вони віддзеркалюють досвід і мудрість усього народу.

Метою мультикультурної освіти є створення у вищому навчальному закладі такого соціально-психологічного середовища, в якому всі студенти, незважаючи на свою релігійну, етнічну або культурну приналежність, матимуть рівні можливості для реалізації своїх потенційних задатків, соціального всестороннього розвитку і права на достойну освіту.

Змістове наповнення полікультурної освіти становить чотирикомпонентна структура: опанування ключовими поняттями, які визначають різноманітність світу; розвиток соціокультурної ідентифікації особистості як умова розуміння і входження у багатокультурне середовище; формування поведінкових умінь, які складають діяльну сторону обізнаності у світовій культурі [6, с. 7].

Здійснивши усесторонній розгляд проблеми формування полікультурної компетентності в педагогічній науці, нам вдалося встановити структурні складові цієї характеристики у майбутніх фахівців аграрної галузі, а саме: когнітивно-гносеологічний, мотиваційно-ціннісний, особистісний та операційно-дійовий компоненти.

Когнітивно-гносеологічний компонент переважно розглядається як складова, що пов'язана з володінням теоретичними засадами певної активності [с. 77]. Він виступає понятійною основою полікультурної компетентності та слугує підґрунтям для визнання і сприйняття відмінностей, трактування поведінки етнофорів, корекції

своєї поведінки у процесі міжкультурної взаємодії, запобігання виникненню непорозуміння і неприязні між носіями різних національних та етнічних едностей. Цей компонент полікультурної компетентності допомагає майбутнім аграрникам реалізувати операційно-технічну сторону міжкультурної взаємодії і водночас успішно формувати ціннісні орієнтації. Тобто наявність когнітивно-гносеологічного компонента на достатньому рівні є вагомим фактором формування мотиваційно-ціннісного та операційно-дійовий компонентів, оскільки знання, трансформовані у цінності, надають діям спрямованості та активності, характерних для інтеркультурної взаємодії. Слід також зазначити, що до когнітивного аспекту полікультурної компетентності майбутніх аграрників входять не лише знання у формі оперування інформацією про специфіку мультикультурної співпраці, але й знання, трансформовані у систему власних суджень і поглядів.

Мотиваційно-ціннісний компонент полікультурної компетентності пов'язаний із усвідомленням майбутніми аграрниками ціннісних аспектів сільськогосподарської діяльності під час підготовки у ВНЗ і проходження закордонного стажування, значущості професійного розвитку і самовдосконалення, з утвердженням позитивного ставлення до підвищення показників власної фахової майстерності, виробленням нових знань, умінь і навиків, самостійністю, непоборним бажанням до самореалізації і самоствердження. Студенти із високим рівнем мотиваційно-ціннісного компонента демонструють відмінну здатність до самоосвіти. Вони захоплюються навчально-виробничим процесом, виражають задоволення роботою, перманентно прагнуть результативності, професійного зростання та ефективною взаємодії з іншими.

До особистісного компонента ми відносимо такі якості як інтернальність, терпимість, рефлексивність, відкритість, суб'єктність.

Інтернальність — це схильність майбутнього фахівця аграрної галузі до самодетермінації, що свідчить про його

особистісну і професійну зрілість. На думку А. Реана та Я. Коломинського, інтернали вирізняються внутрішньомотивованою активністю, більшою цілеспрямованістю, терпимістю, доброзичливістю до оточуючих і самостійністю. Ми притримуємося точки зору, що інтернальність слугує засобом самовдосконалення, який покликаний редукувати домінантність у комунікації завдяки актуалізації діалогу в ендосоціумі, таким чином сприяючи самоаналізу, самокритиці та забезпечуючи екзистенційну рівність суб'єктів у міжкультурному спілкуванні.

Іншою суб'єктно-особистісною якістю, що когерентна сутності полікультурної взаємодії є терпимість. Диспозиційна терпимість розкриває установки майбутнього аграрника в спілкуванні, його світосприйняття, світогляд, ціннісне відношення до оточуючого соціального середовища. Вона – необхідний атрибут полікультурності, яка проявляється у готовності сприйняти унікальність інших людей. Це особливий вид дестереотипізації і децентрації у полікультурному спілкуванні, вміння конкретно поставитися до кожного етнофора, цінувати іншого більше за особисті інтереси, відкидаючи упередження. Ця домінанта виступає як інтерсуб'єктна спрямованість у комунікації, діалогічне звернення до іншого, яке стимулює ціннісно-орієнтаційну активність, зосереджену на встановленні духовного контакту. Ключову роль у такому контакті відіграють неосудливе ставлення, взаємна включеність і зацікавленість.

Рефлексивність проявляє себе як здатність майбутнього фахівця аграрної галузі самостійно оцінювати, співставляти, аналізувати власну культурну ідентичність та культурну приналежність співрозмовника у взаємодії. Вона свідчить про відповідальне ставлення студента-аграрника до глобалізаційного впливу і коректувати на його основі процеси саморегуляції та адаптації.

Відкритість – це здатність особистості до позитивної емоційної модальності в спілкуванні, позитивна внутрішня установка на міжкультурну комунікацію.

Когнітивна та особистісна відкритість особистості проявляється у природній, відвертій манері самовираження, готовності розкрити особистісні позиції, прийнятті етнофорів у притаманних їм формовиявах.

Суб'єктність дає про себе знати як вищий рівень особистісної самоорганізації, який включає наступні сутнісно-функціональні властивості: самодетермінацію, спроможність до цілепокладання, відповідальність, творчу самостійність (Н. Татенко, А. Брушлінський, К. Абульханова, А. Серих).

Операційно-дійовий компонент полікультурної компетентності майбутніх фахівців аграрної галузі виступає сукупністю певних практичних умінь (комунікативних, перцептивних та інтерактивних) організації міжкультурної взаємодії. Поєднання цих умінь формує когерентну структуру комунікативного багатокультурного середовища і забезпечує встановлення творчих смислових відношень у перспективі побудови системи інтерсуб'єктних зв'язків.

Полікультурна компетентність майбутніх фахівців аграрної галузі – це інтегративне утворення, яке представлене єдністю когнітивно-гносеологічного, мотиваційно-ціннісного, особистісного та операційно-дійового компонентів, що уможливають налагодження продуктивної міжкультурної взаємодії з представниками інших народів, етнічних та культурних груп.

У ході проведеного дослідження ми дійшли висновку, що полікультурна компетентність майбутнього аграрника має подвійну природу: соціально та особистісно обумовлену. Інтеграція індивіда у мультикультурне середовище розвиває соціальну сутність полікультурної компетентності, а його саморозвиток – її особистісно зумовлену природу. Отже, опанування полікультурною компетентністю задовольняє не лише потреби соціуму, але й індивідуальні.

Література

1. Агадуллін Р.Р. Полікультурна освіта: методолого-теоретичний аспект / Р.Р. Агадуллін // Педагогіка і психологія. – 2004. – №3. – С.18-29.
2. Бушкова В. Креативність нелінійного

- мислення у багатомовному та полікультурному навчальному просторі / В. Бушкова // Вища освіта України. – 2003. – №2. – С.120-125.
3. Васютенкова И.В. Развитие поликультурной компетентности учителя в условиях последиplomного образования: автореф. дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / И.В. Васютенкова. – СПб., 2006. – 27 с.
4. Гончаренко Л.А., Зубко А.М., Кузьменко В.В. Розвиток полікультурної компетентності педагогів загальноосвітніх навчальних закладів / Л.А. Гончаренко, А.М. Зубко, В.В. Кузьменко. – Херсон: РІПО, 2007. – 176 с.
5. Данилова Л.Ю. Формирование поликультурной компетентности студентов / Л.Ю. Данилова // Учитель. – 2007. – №3. – С.12-15.
6. Ершов В.А. Поликультурное образование в системе образовательной подготовки учащихся средней школы: дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / В.А. Ершов. – М., 2000. – 194 с.
7. Заслюженюк В.С., Присакар В.В. Формування в школярів культури міжнародного спілкування / В.С. Заслюженюк, В.В. Присакар // Педагогіка і психологія. – 1999. – №2. – С.22-28.
8. Кушнір І.М. Компоненти полікультурної компетентності іноземних студентів / І.М. Кушнір // Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. – 2008. – №13. – С.73-78.
9. Перетяга Л.Є. Зміст і показники полікультурної компетентності молодших школярів / Л.Є. Перетяга // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальній школі. – 2009. – №2. – С.262-266.
10. Соколова І.В., Івашко О.А. Формування полікультурної компетентності у майбутніх учителів-філологів / І.В. Соколова, О.А. Івашко // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету. – Серія: Педагогічні науки. – 2009. – №1. – С.162-167.
11. Сохань Л.В., Єрмакова І.Г., Несен Г.М. Життєва компетентність особистості / Л.В. Сохань, І.Г. Єрмакова, Г.М. Несен. – К.: Богдана, 2003. – 520 с.
12. Щеглова Е.М. Развитие поликультурной компетентности будущих специалистов: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Е.М. Щеглова. – Омск, 2005. – 164 с.

Р. А. Кравець

СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ АГРАРНОЇ ГАЛУЗІ

У статті актуалізовано значимість формування полікультурної компетентності майбутнього аграрника у процесі професійної підготовки, проаналізовано її сутність, виокремлено та обґрунтовано структурні компоненти полікультурної компетентності майбутніх фахівців аграрної галузі і розкрито їхній зміст.

Ключові слова: полікультурна компетентність, професійна підготовка, структурні компоненти, рефлексивність, суб'єктність, дестереотипізація, інтернальність.

Р. А. Кравець

СТРУКТУРНЫЕ КОМПОНЕНТЫ ПОЛИКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ АГРАРНОЙ ОТРАСЛИ

В статье актуализирована значимость формирования поликультурной компетентности будущего аграрника в процессе профессиональной подготовки, проанализирована ее сущность, выделены и обоснованы структурные компоненты поликультурной компетентности будущих специалистов аграрной отрасли и раскрыто их содержание.

Ключевые слова: поликультурная компетентность, профессиональная подготовка, структурные компоненты, рефлексивность, субъектность, дестереотипизация, интернальность.

R. A. Kravets

STRUCTURAL COMPONENTS OF THE MULTICULTURAL COMPETENCE OF FUTURE AGRONOMISTS

The article deals with the categories of multiculturalism, basic European values, the intercultural dialogue, multicultural education and multicultural competence. The problems of multiculturalism and multicultural education are revealed through the analysis of the Bologna Declaration documents on the European space for higher education and overall scientific research. The multicultural competence as a component and

a result is necessary to acquire in the process of students' comprehensive training.

The significance of forming multicultural competence of future agronomists in the process of professional training is topical in the article, its essence has been analyzed, the structural components of multicultural competence of future specialists of agrarian industry have been distinguished and substantiated and their maintenance exposed.

The multicultural competence of future agronomist is the ability to relate effectively to individuals from various groups and backgrounds. This competence recognizes the broad scope of dimensions which influence a personal identity.

The dimensions of future agronomists' multicultural competence include race, ethnicity, language, gender, age, socioeconomic status, education and religiously-spiritual orientation.

Keywords: *multicultural competence, professional training, structural components, reflection, subjectivity, destereotypization, internality.*

Стаття надійшла до редакції 20.12.12

Рецензенти:

д. пед. н., професор Приходько М. І.

к. пед. н., доцент Федорович А. В.